

strokovni članek

UDK 353.13:394.4 Dunaj "1908"

prejeto: 24. 6. 1999

Sergej Vrišer

redni profesor FF in muzejski svetnik v pokoju
SI-2000 Maribor, Cankarjeva 25 a

Slovenski vojaki v jubilejnim sprevodu na Dunaju 1908

IZVLEČEK

V poklonitvenem sprevodu ob 60 letnici vladanja Franca Jožefa dne 12. junija 1908 na Dunaju je poleg drugih zastopstev iz avstrijskih kronovin nastopila tudi skupina iz vojvodine Kranjske. Skupina je štela okoli 400 udeležencev v ljudskih nošah, posebnost pa je bil konjeniški banderij na čelu skupine, ki so ga sestavljali slovenski vojaki iz različnih polkov, preoblečeni v stilizirane historične noše. Vojakom je poveljeval nadporočnik Rudolf Maister, ki je tudi sam jezdil v sprevodu v uskoški noši.

SUMMARY

SLOVENE SOLDIERS IN A JUBILEE SUITE IN VIENNA IN 1908

In a dedication suite at the 60th anniversary of reigning of Franc Jožef on the 12th of July 1908 in Vienna there was, beside other representatives from the Austrian crown-lands, a group from the duchy of Carniola. The group counted approximately 400 participants dressed in popular costumes. Originality was the cavalry consisting of Slovene soldiers from various regiments, dressed in historical costumes. First lieutenant Rudolf Maister was commanding the soldiers and he too was riding in an "uskok" costume.

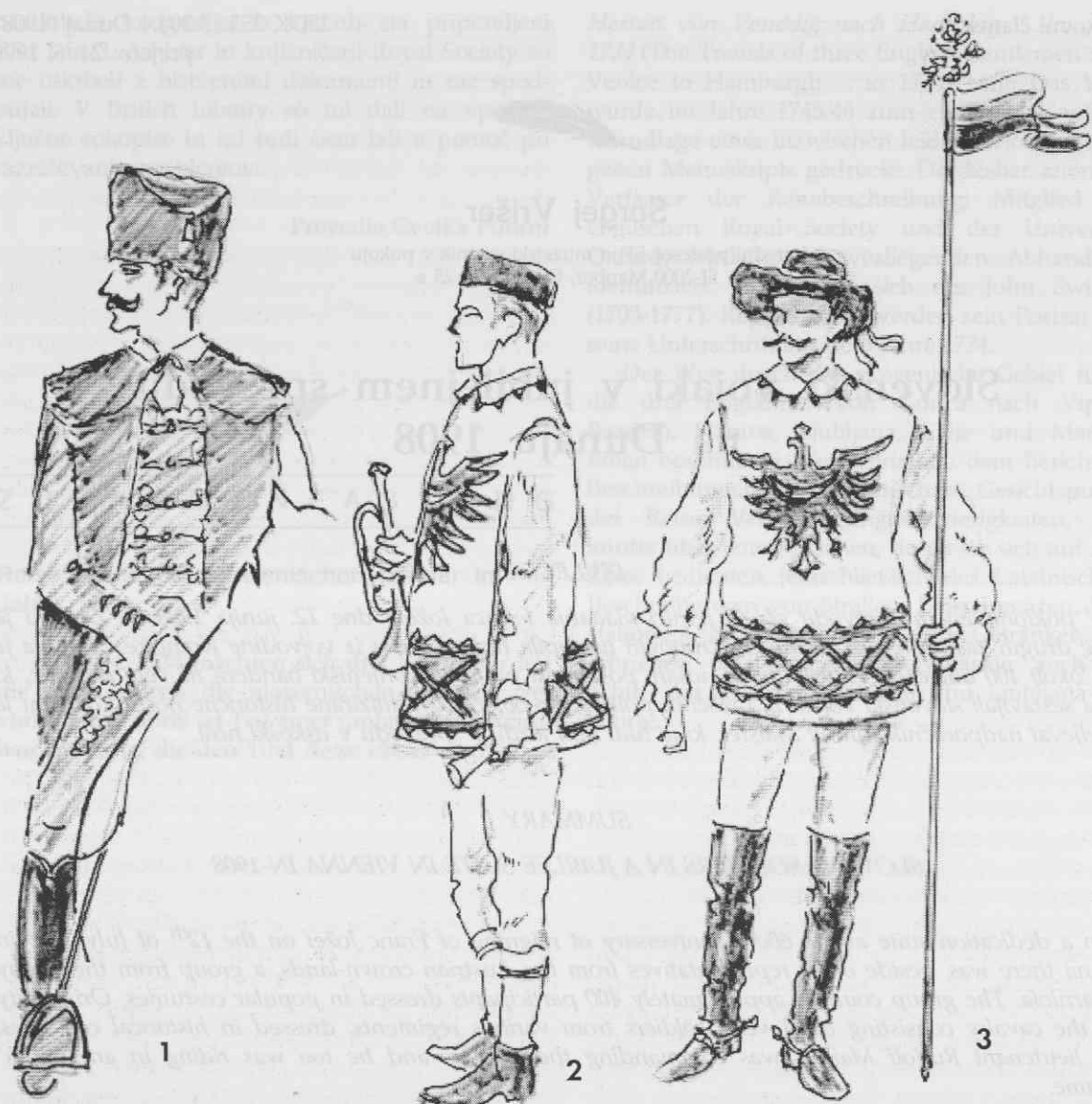
Ključne besede: jubilejni sprevod, dragonci, konjeniški banderij, slovenski heroldi

Kadar omenjamo leto 1908, se v slovenski zgodovini nedvomno najprej spomnimo na septembrske dogodke. Sicer pa je Avstro-Ogrska v istem letu anektirala Bosno in Hercegovino, na obzorju se je zarisala zahteva po jugoslovanski združitvi znotraj habsburške monarhije in na slovenski politični sceni se je rivalstvo med liberalnim in katoliškim taborom z deželnozborskimi volitvami odločilo v prid slednjega.

Leta 1908 pa je avstroogrška monarhija slavila tudi 60 letnico vladanja cesarja Franca Jožefa. Zaznamovala jo je vrsta prireditev v njegovo čast, poseben odmev pa je imel jubilejni poklonitveni sprevod na Dunaju 12. junija 1908. Iz dalje današnjih dni in spričo aktualnejših poznejših poli-

tičnih dogodkov, ki so pomenili začetek razkroja in konca monarhije, se zdijo te slovesnosti precej marginalne, posebej za narode, ki so videli svoj samostojni razmah v koncu Avstrije.

Tako se zdi razumljivo, da je tudi slovenska udeležba pri teh slovesnostih tonila v pozabo: po mnenju nekaterih je bila za naš politični razvoj neodločujoča in je izpričevala prej udvorljivost kot slovensko pokončnost. A tudi drugod po Avstriji so se v nemale debate za in proti prevelikemu pompu ob tem jubileju. Celó cesar sam je sprva nasprotoval sprevodu, a v Slovenskem narodu 9. junija 1908 piše, "štreberji vsake vrste, koristolovci in častilakomniki niso spoštovali cesarjevo voljo". Tako so slednjič počastitveni akt le speljali. V spre-

Kranjska skupina v dunajskem sprevodu 1908:

1. Uskoški poveljnik (Rudolf Maister)

2. Fanfarist

3. "Slovenski herold" - konjenik

(Rekonstrukcije po fotografiji).

vodu je sodelovalo okoli 12.000 ljudi in 4.000 konj, delegacije so se zbrale iz vse monarhije, svoj nastop so odpovedali le Čehi. Sprevod je bil deležen pohval in kritik: na koncu sta ostala le spomin na blišč in precejšen deficit, a tudi domoljublje, ki naj bi ga sprevod izpričeval, je čez deset let, s koncem svetovne vojne, splahnelo.

Če si odmislimo poglobitni namen jubilejnega spreveda - potrditev vdanosti avstrijskih narodov vladarski hiši, in si ga ogledamo le kot kulturnozgodovinski in narodnopisni spektakel, vendarle ne moremo prezreti, da je šlo za podjetno

zamisel. Pri tem nas pritegnejo tudi prizadevanja, s katerimi so se hoteli v družini ostalih kronovin v prestolnici postaviti tudi Slovenci, pravilneje - Kranjci. Prav gotovo ni zanemarljivo, da je nastop zahteval kar precej truda, da je zaposlil vrsto slovenskih osebnosti in da ni bil brez odmeva. Nikakor ni nepomembno, da so pri tem odigrali svojo vlogo tudi slovenski vojaki. Zato menim, da je prav, če o njihovem deležu v tem sprevodu spregovorimo nekoliko obširneje.

Najprej kratek splošni oris jubilejnega spreveda. Že leta 1879, ob 25 letnici cesarjeve poroke

so na Dunaju pripravili sprevod, ki ga je zaznamoval slikar Hans Makart, znan po svojem smislu za pompoznost in bogato inscenacijo. Leta 1908 so organizacijo sprevoda zaupali posebnemu odboru, ki ga je vodil grof Hans Wilczek, kot strokovnjak za historične noše in uniforme je sodeloval slikar Carl Hollitzer, pri arhitekturnih delih pa arhitekt Josef Urban. Sprevod se je začel v Pratru, obšel ves Ring in se končal pri izhodišču. Ob vsej poti so zgradili številne tribune za gledalce, posebej domiselno pa je bil urejen prostor pred dvorom, kjer je cesar s spremstvom polne tri ure stoje odzdravljal skupinam v sprevodu. Na nasprotni strani cesarjeve tribune sta dve vojaški godbi igrali skladbe, ki so ustrezale značaju skupin v sprevodu.

Sprevod je bil razdeljen v dva dela. V prvem je nastopilo 19 skupin, ki so prikazovale različne dogodke iz habsburške zgodovine. Nastopajoči so bili oblečeni v noše in uniforme tedanjih obdobij, pomembnejše zgodovinske osebnosti pa so "igrali" izključno plemiči. Tako je na primer v vlogi feldmaršala Radetzkega nastopil njegov pravnuk. Ohranjene fotografije in celo film nam pripovedujejo o slikovitosti teh skupin.

Ustanovitelja dinastije Rudolfa Habsburškega je spremljalo 41 vitezov v oklepih na konjih. Neka skupina je prikazovala obleganje gradu: v sprevodu so vlekli "mačko", t.j. lesen in s kožami pokrit ščit za obrambo pred ognjenimi puščicami in "ovna" za razbijanje grajskih vrat. Čas Friderika III. je prikazovala skupina vitezov, glasnikov, turnirskih razsodnikov in trobentačev. Potem so nastopili landsknehti iz časa prvega obleganja Dunaja, nato vojaki iz tridesetletne vojne - arkebuzirji, kirasirji, posebna skupina vojakov-Hrvatov, tudi vozarstvo. V skupini, ki je predstavljala obleganje Dunaja 1683, so poleg vojskovodij Leopolda I. jezdili poljski konjeniki in korakali mestna guardia, pa študentje in meščani. Skupino princa Evgena Savojskega so sestavljali konjeniki in topničarji s 3 topovi iz 18. stoletja. Slikovito je bilo prikazano življenje na dvoru Marije Terezije, skupina kurirjev na konjih pa je prinašala novico o zmagi nad Prusi pri Kolinu. Potem so sledili general Laudon in Trenkovi pandurji, zmagovalec v bitki pri Aspernu nadvojvoda Karel in spet izvorni topovi iz leta 1809, nato uporniški tirolski kmetje Andreasa Hoferja, v zadnji skupini pa je nastopil štab feldmaršala Radetzkega s predstavniki nekdanje avstrijske armade iz vojn v Italiji.

V drugem delu sprevoda so se cesarju poklonili Dunajčani z zastavami in znaki celov, nato se je zvrstila pisana množica narodnih noš iz vseh delov monarhije, za konec sprevoda pa so poskrbeli še dunajski športniki in gojenci šolskih zavodov.

In sedaj k slovenski oziroma kranjski skupini. V

Slovenskem narodu so dne 8. maja 1908 zapisali, da je bil v ljubljanskem Unionu shod za udeležbo na jubilejnim sprevodu, dogovori zanj pa so očitno stekli že prej. Slikar Rihard Jakopič je namreč takrat že predstavil, kako si je kranjsko skupino zamislilo vodstvo umetniškega kluba Sava, ki mu je Dunajski centralni pripravljalni odbor zaupal realizacijo te skupine. Po Jakopiču naj bi jo sestavljali trije oddelki in sicer najprej jezdec z deželnimi in državnimi zastavami, nato zgodovinski oddelek in "poklonstven" oddelek, oba s pododdelki. Nastopile naj bi posamezne slovenske province, na čelu sprevoda seveda Kranjska. Zato si je Jakopič zamislil jezdec v narodni noši z zastavo vojvodine Kranjske in 8 trobentačev. Tem naj bi sledili grbonosci vseh kranjskih mest, za njimi pa "romarska" skupina z ljudmi v dolenskih, belokranjskih, gorenjskih, notranjskih, kočevskih in vlaških ljudskih nošah, ki naj bi peli nabožne in narodne pesmi. Za njimi bi korakali še izdelovalci in prodajalci domače obrti. V celoti naj bi šlo za 150 ljudi in nekaj vozov. Kot naslednja skupina je bil predviden "zeleni Jurij" s 4 trobilci na rogove iz brezovega lubja. Nastopili naj bi tudi gorenjski in belokranjski svatje, lovci in ribiči.

Jakopič je opozoril, da je rok do nastopa na Dunaju zelo kratek in da bi Sava za najnujnejše izdatke okoli priprav potrebovala takoj okoli 2000 kron. Izvršni odbor za uresničitev zamisli sprevoda je sestavljalo 29 Slovencev in 11 Nemcev. Kaže tudi, da so sprva močno računali na sodelovanje z umetniki, saj omenjajo v odboru poleg Riharda Jakopiča še slikarje Mateja Sternena, Ivana Groharja, Petra Žmitka, Marka Rašico, Heinricha Wettacha, nato kiparja Ivana Pengova in ravnatelja umetnoobrtne šole Ivana Šubica.

Očitno pa se je kranjski odbor otepal s precejšnjimi težavami: zatikalo se je pri organizatorjih, denarju, kostumih, pa še politična skepsa je posegla vmes. Že 9. maja beremo v Slovenskem narodu, da nas je pravzaprav lahko sram, ker naj bi kranjsko skupino predstavljali nekakšni "romarji". Pozneje je spet pisalo, da Jakopič ni imel v mislih pravih romarjev, pač pa podeželsko ljudstvo. Sploh pa da ni prav, da nastopamo Slovenci le kot Kranjci in ne kot enotna slovenska grupa. V vzdušju strankarskih nasprotij je potem župan Ivan Hribar, ki je Jakopiču sprva obljubil sodelovanje, sklenil, da se ljubljanski občinski svet sprevoda ne bo udeležil, češ, Čehi na Dunaju ne bodo nastopili, zato da je tudi on proti. Potem je R. Jakopič 22. maja v Slovenskem narodu sporočil, da tudi klub Sava v bodoče pri tej akciji ne bo več sodeloval. Ob vseh ovirah je Savane morda motila premajhna umetniška raven celotne zamisli.

V nadaljevanju nam več kot Slovenski narod povejo sestavki v Slovencu. Dne 9. junija, torej le

kratko pred odhodom na Dunaj, piše, da je bil sestavljen nov "arangement cele ekspedicije". Najbrž so v odboru spoznali, da je potrebno ukrepati naglo in da je potrebna tudi vojaška roka, saj so vodstvo razdelili takole: "vojaški komando" so zapuili nadporočniku Rudolfu Maistru in poročniku Lovrencu(?) Šušteršiču iz 27. domobranskega polka, "civilni komando" pa vodjema Belokranjcev Kregarju in Gorenjcev Pibru. Imenovali so tudi vodje skupin: za Belokranjce slikarja M. Rašico, za Gorenjce dr. I. Robido in slikarja P. Žmitka, za Kočevce slikarja H. Wettacha. Za konjeniško skupino - banderij naj bi skrbel inženir Skaberne, za fanfariste pa glasbeni pedagog in ravnatelj Matej Hubad. Poseben eksekutivni odbor se je konstituiral tudi na Dunaju; skrbel naj bi za reditelje, vodiče, prenočišča, prehrano in podobno.

Medtem so utrdili tudi sestavo kranjske skupine. Sprevod naj bi odprli trobentači-fanfaristi, oblečeni kot nekakšni "slovenski heroldi". Njihovo pokrivalo naj bi plitka rdeča čepica, obleka pa ukrojena po belokranjski noši, prek nje naj bi nosili značilno brezrokavno oblačilo srednjeveških klicarjev-heroldov (nem. Herolsrock) z velikim modrim kranjskim orlom na prsih in "z vezeninami v trobojnih barvah z jugoslovanskimi motivi". Trobentačem naj bi sledil banderij z 8 jezdec, prav tako oblečenimi v nošo "belokranjskih heroldov", vendar s črnimi klobuki in z visokimi, prek kolen segajočimi škornji. Jezdec naj imajo v rokah kopja s slovenskimi tribarvnicami, pred njimi pa bo jezdil zastavonoša z veliko slovensko zastavo.

Posebnost naj bi bil naslednji banderij, sestavljen iz dolenskih uskokov v slikovitih zgodovinskih krojih. Kot piše v Slovincu, so jih posneli po Valvasorju, fotografija pa nam priča, da so bili upodobitvam na Valvasorjevih grafikah le približno podobni. Vsekakor je šlo za prav dragoceno opravilo, zapisali so, da je "naravnost krasna": za pokrivala so izbrali krznene kalpake, surka in plašč sta bila obšita s pozlačenim okrasjem, kot orožje pa je konjenikom rabil "turški meč", pač ukrivljena hrvaško ogrska sablja orientalskega porekla. Nasploh je imela celotna noša hrvaški pridih. Zelo verjetno je pri stiliziranih belokranjskih in ostalih nošah imel besedo slikar Marko Rašica, morda so si kaj izposodili tudi pri Hrvatih.

Našteta skupina je predstavljala čelo slovenskega dela spreveda, za njo pa so se zvrstile skupine v ljudskih nošah, kakor smo jih že našli, s tem da so jih za konec še popestrili z motivi iz pravljice o Zlatorogu. Kranjska skupina naj bi štela 400 oseb, 40 konj in 10 vozov, Slovenci pa so bili zastopani tudi v koroški, štajerski, istrski in goriško-gradiščanski skupini.

Zanimivo je, da so v kranjski skupini nastopili tudi vojaki. V ljubljanskem odboru so namreč pre-

sodili, da bi s samo folkloro in "romarji" ne učinkovali dovolj odločno in samozavestno. Zato so se obrnili po pomoč na vojno ministrstvo, ki jim je dovolilo, da smejo v sprevodu sodelovati tudi vojaki Slovenci. In tako je iz mariborskih enot dragonskega polka št. 5 prišla skupina konjenikov, "samih zalih fantov". Ostali so bili pripadniki ljubljanskega 17. in tržaškega 97. pešpolka, slednji je poslal 6 trobentačev. Nadalje so bili iz Ljubljane vojaki 27. domobranskega in 7. divizijskega topniškega polka. V celoti je enota štela 60 mož, ki naj bi deloma jezdili in korakali v sprevodu, deloma pa skrbeli za spremstvo udeležencev. Zapisali so, "da se jim je radost, da smejo z rojaki nastopiti na Dunaju, brala na licu". Enoti je poveljeval nadporočnik Maister ob pomoči poročnika Šušteršiča, obema pa so naložili še druge obveznosti.

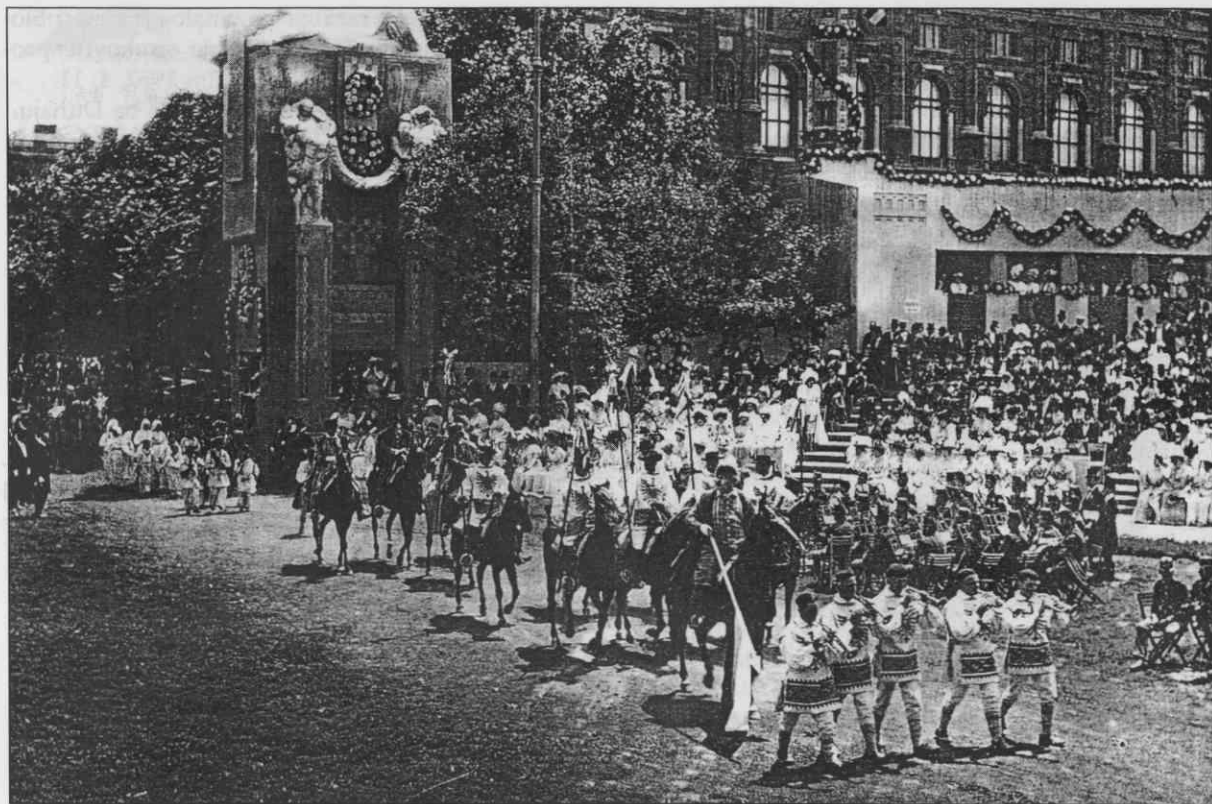
Med tem ko so v Ljubljani tekle priprave okoli prihoda skupin v slovensko glavno mesto, organiziranja prevoza, izbiranja in pomerjanja noš, je nadporočnik Maister kot "kvartirni reditelj" odpotoval na Dunaj. Tam je poskrbel za prenočišča v Pratu in prehrano v gostilni Swoboda, pobrigal se je za konje banderija, ki jih je preskrbel že dunajski odbor. Maister je nato brzojavil v Ljubljano, da je za prihod Kranjcev vse nared.

V Ljubljani so v herolde preoblečeni vojaki pridno vadili korakati v kostumih. Kako resno so oblačilni videz vzeli v vsej skupini, pove to, da sta za oblačila skrbeli garderober Malachovski in zagrebški gledališki nadgarderober Löhr. Tudi vojaki-fanfaristi niso držali križem rok. Vadili so napeve Oj ta soldaški boben, Pridi Gorenjc z mrzle planine, Tam za turškim gričem, pa Regiment po cesti gre in Danes je taisti dan, ki jih je posebej za fanfare priredil Matej Hubad.

Udeleženci spreveda so se iz Ljubljane odpeljali na Dunaj s posebnim vlakom s 14 vagoni. Pot jih je vodila preko Celovca in Amstettna. S seboj so vozili prehrano, sanitetne potrebščine in seveda bogato garderobo kostumov in noš.

O samem dunajskem sprevodu sta vodilna slovenska časnika seveda poročala vsak po svoje. Slovenski narod je bil z vestmi kar se da skop ali pa je poskušal v prireditvi najti le spodrsaljaje, omenjal je nezanimanje občinstva, stroške in je vse skupaj označil za "dunajsko maškarado". Še ostrejša je bila Domovina, ki je 15. junija 1908 menila, da slovensko kmečko in delavsko ljudstvo od spreveda nimata ničesar in "koliko dobrega bi se storilo s stotisoči, morda več kot milijon kron, ktere je požrl ta sprevod..."

Slovenec se je seveda razvnel in nasprotno smer in je prireditve močno hvalil: "Nihče se ni upal zaleteti v kranjsko skupino pod plapolajočimi našimi trobojnicami..." Iz časopisa izvemo, da sta v skupini nastopila tudi častnika Maister in Šušteršič.

Dunajski sprevod 1908: Na čelu kranjske skupine fanfaristi, zastavonoša, konjeniški banderij "heroldov", za njimi skupina uskokov z R. Maistrom (v sredini).

Dne 20. junija piše v Slovincu, da je nadporočnik Maister v dragoceni uskoški opravi "sprejemal povelja glavnih rediteljev in jih izročal rediteljem skupin. Ta krasna postava na iskrem konju, katerega je krotila z elegantno lahkostjo, je imponiral vsem gledalcem in lahko trdimo, da je bilo tako elegantnih jezdecev malo v sprevodu. To si lahko čul iz raznih opazk gledalcev."

Poročevalec nato omenja župana Žurca iz Kandije, ki je na konju samozavestno vihtel slovensko tribarvnico, in poročnika Šušteršiča, ki je načeloval banderiju uskokov. Tudi slovenski dragonci s šopki in narodnimi trakovi na klobukih so se ponosno držali in "z jasnimi glasovi klicali slovenski živio".

Če obidemo časopisne odmeve, nam še vedno ostanejo fotografije in film o dunajskem sprevodu. Kranjska skupina, posebej njeno vojaško urejeno čelo sta nedvomno ustvarjala močan vtis in tudi hvalnica o konjeniku Maistru ni bila pretirana. Tudi kritiki sprevoda se ga niso lotili. Po vrnitvi skupine se je kranjski deželni glavar Fran Šuklje zahvalil nastopajočim, posebej pa ljubljanskemu štacijskemu poveljstvu, nadporočniku Maistru in poročniku Šušteršiču.

V življenjepisnih podatkih o Rudolfu Maistru njegove udeležbe pri dunajskem sprevodu ne zasledimo. Zakaj bi jo tudi, ko pa k postajam nje-

gove vojaške kariere ni sodila (ali mu je mar celo škodila?), istega leta 1908 je bil namreč premeščen v daljno Galicijo. Še manj pa bi bila navedba dunajske misije primerna za Maistrov jugoslovanski personalni dosje, saj bi jo prosrbski vojaški krogi povsem napačno razumeli.

Slovensko sodelovanje pri dunajskem sprevodu pa ima za domačo zgodovino zadosten pomen. Prav gotovo so septembrski dogodki 1908, ko je šovinistično nemštvo pokazalo svoj pravi obraz, to akcijo dodobra zasenčilo. Vendar so "Kranjci" želeli izpričati tudi slovenstvo in ne le pričakovano vdanost, prav vojaška nota skupine naj bi ob narodpisju nakazovala tudi našo zgodovinsko upornost. Nedvomno zasluži kranjska skupina pozornost zaradi velikega števila ljudskih noš. Nič manj pa ni kostumološko zanimiva zamisel o povezavi belokranjske folklore z elementi historične oblačilne tradicije, ki jo je razodevala naša trobentačev in jezdecev

Najbrž Rudolf Maister za skupino ni bil izbran po naključju. Morda sta se s Šušteršičem za udeležbo prijavila sama, potem ko so med vojaki izbirali primerna voditelja. Še verjetneje pa sta bila izbrana na priporočilo slovenskega prireditvenega odbora. Vsaj za Maistra lahko rečemo, da je združeval v sebi ambicioznost častnika in kulturno

osveščena Slovenca, verjetno pa je odločalo tudi to, da je bil markantne, vojaške postave.

Kakršnakoli je že bila sodba o dunajskem sprevodu, velja, da je Maister z ostalimi slovenskimi vojaki svoje poslanstvo opravil vojaško korektno in v ugled svoje dežele.

Rudolf Maister kot nadporočnik.

VIRI IN LITERATURA

- J. P. Bled, Franc Jožef, Ljubljana 1990.
 B. Hartman, Rudolf Maister, general in pesnik, Ljubljana 1998.
 S. Schneider, Franz Josef I. Das Jubeljahr der sechzigjährigen Regierung des Kaisers, Oesterreichs Hort, Geschichts- und Kulturbilder aus den Habsburgischen Erbländern, 2, Wien 1910, 232-234.

J. Traven, Pregled razvoja kinematografije pri Slovencih, Priloga za obravnavanje strokovne problematike filmske umetnosti, Film 1952, 4, 11.

Dom in svet 1908: fotografija sprevoda ba Dunaju. Domovina 1908: 12. 6., 15. 6.

Slovenec 1908: 5. 6., 6. 6., 9. 6., 10. 6., 11. 6., 12. 6., 17. 6., 20. 6.

Slovenski gospodar 1908: 18. 6.

Slovenski narod 1908: 8. 5., 9. 5., 12. 5., 22. 5., 3. 6., 16. 6.

ZUSAMMENFASSUNG

Die slowenischen Soldaten beim Festumzug in Wien 1908

Im Rahmen der Feierlichkeiten anlässlich des sechzigjährigen Regierungsjubiläums Kaiser Franz Josefs fand in Wien am 12. Juni 1908 ein Festumzug statt, an dem unter den Delegationen aus den Kronländern auch eine Gruppe aus dem Herzogtum Krain teilnahm. Die Gruppe zählte rund 400 Mitwirkende in slowenischer Nationaltracht mit einer berittenen Abteilung an der Spitze. Die Abteilung wurde gebildet von als Herolde und Uskokken (Grenzer) verkleideten Soldaten slowenischer Abstammung, die das Verteidigungsministerium aus verschiedenen Regimentern (Ljubljana, Maribor, Triest) eigens für die Beteiligung am Festzug sowie die Begleitung der Gruppe zur Verfügung gestellt hatte. Das Kommando über die 60 Mann starke Einheit führten Oberleutnant Rudolf Maister und Leutnant Lovrenz (?) Šušteršič vom 27. Landwehriinfanterieregiment; die beiden Offiziere, in reich geschmückter Uskokentracht, ritten auch an der Spitze der Krainer Gruppe. Obwohl die Gruppe nur das Erbland Krain vertrat, kam der nationale slowenische Gedanke deutlich zum Ausdruck.